

Oponentský posudok habilitačnej práce
***Sokrates a Platon v Nietzscheho a Patočkovej filozofii*, Košice UPJŠ 2017,**
s. 143

V abstrakte habilitačného spisu PhDr. Š. Jusko, PhD. zdôrazňuje, že cieľom jeho práce je preskúmať otázkou filozofických východísk Nietzscheho a Patočku pri interpretácii Sokrata a Platona, a to „s ohľadom na to, či sú to východiská zásadne protichodné a nezmieriteľné“ alebo existuje aj možnosť ich „vzájomnej konvergencie“ (s. 5). Už aj tak analyticky a najmä komparatívne náročnú tému autor oproti názvu ešte rozšíril tým, že jej významnou súčasťou sa stáva aj tretia kapitola, ktorá je orientovaná na problém možných prepojení medzi filozofiou Nietzscheho a fenomenológiou 20. stočia. Vzhľadom na povahu a charakter myslenia oboch filozofov, t. j. Nietzscheho a Patočku, ku ktorým následne (aj keď v obmedzenej miere) pribudli napr. aj Husserl a najmä Heidegger, a aj na nevyhnutné zvládnutie filozofie Sokrata a Platona, je to cieľ isto neľahký najmä pokiaľ ide o spomenutý druhý, komparatívny aspekt práce. Prinajmenšom navonok je interpretácia Sokrata a Platona z pohľadu Nietzscheho, Patočku alebo Heideggera až radikálne odlišná, ba akoby „protichodná a nezmieriteľná“, a prípadná konvergencia sa zdá byť vylúčená.

Autor habilitačného spisu si uvedomoval náročnosť úlohy, ktorú na seba vzal zvoleným rozvrhom práce. Aj preto už v úvodných poznámkach vidí východisko nie v priamom stotožnení interpretácie filozofie Sokrata a Platona v Nietzscheho a Patočkovej filozofii (a následne aj v širšom rámci fenomenologickej filozofie), ale skôr vo vzájomnej interakcii týchto interpretácií – vo fenomenológii, a to najmä pokiaľ ide o problém *zjavnosti* ako jedného z ústredných pojmov fenomenologického myslenia a zároveň, na druhej strane, pokiaľ ide o hlbšie pochopenie Nietzscheho *nihilizmu*, jeho koreňov a dôsledkov. Podstata spočíva v tom, že kým Nietzsche (a aj Heidegger) vnímajú filozofiu Sokrata a Platona nielen ako počiatok metafyziky, ale takmer ako „zradu“ pôvodnej, najranejšej filozofie Grékov, Patočka a Husserl *de facto* vidia v ich myslení kvalitatívny skok, ktorý znamenal skutočný zrod európskeho filozofického myslenia. O akej konvergencii potom možno hovoriť? A možno o nej vôbec hovoriť?

Už v úvodných poznámkach chcem ešte zdôrazniť, že Dr. Jusko sa na napísanie habilitačného spisu so zameraním, ktoré sa napokon stalo jeho obsahom, pripravoval dlhodobo, počnúc voľbou témy doktorandskej dizertácie a v nasledujúcich rokoch aj tematickým zameraním niekoľkých desiatok teoretických článkov a esejí orientovaných výrazne na filozofiu Nietzscheho a jeho rôznych interpretátorov (Patočka, Kouba, Heidegger, Husserl...). Dnes nepochybne v rámci Slovenska a aj v širších kontextoch českej a poľskej filozofie patrí k popredným znalcom filozofie Nietzscheho. Táto orientácia sa premietla aj v jeho pedagogickom pôsobení na KFaDF na FF UPJŠ, kde pri epistemológií sa venuje aj výučbe axiológie, ale aj výberovým seminárom k filozofii Platona.

Základné členenie práce sa v podstate pridržiava chronologickej nadváznosti riešenej tematiky. Prvá kapitola je venovaná Nietzscheho interpretáciám Sokrata a Platona. Na pomerne širokom priestore 70 strán v nej autor habilitačného spisu z dejinného hľadiska hodnotí podstatu a úlohu Sokrata a Platona nielen v dejinách gréckej, ale aj európskej filozofie, pričom sa celkom úspešne dokázal vyrovnať s úlohou priblížiť čitateľovi aj optiku ich hodnotenia F. Nietzschem. Potvrdil nielen primeranú znalosť filozofie oboch antických filozofov, ale najmä dobrú orientáciu vo filozofii F. Nietzscheho. Jeho hodnotenia postojov Nietzscheho k Sokratovi, najmä však k Platonovi nie sú jednostranné a len negativistické. Naopak, vidí, že Nietzsche sa vo filozofii mnohemu naučil najmä od Sokrata i Platona. Jusko posrehol, že Nietzsche si pod ich vplyvom začal oveľa hlbšie uvedomovať určité napätie a *rozpor medzi teoretickým a tragickým, intuitívnym, resp. akuzmatickým alebo takmer výlučne intencionálnym aktom vedomia* v poznaní. Nietzsche tak rozvinul, aj keď umiernenejšej podobe, myšlienku obsiahnutú už v jeho prvotine – *Zrodenie tragédie z ducha hudby*, resp. v práci z toho istého obdobia – *Filozofia v tragickej období Grékov*.

Ani v počiatkoch svojej tvorby Nietzsche neznížoval a nepopieral význam vedy a teoretického poznania. Chcel len ukázať, že pri teoretickom v poznaní má aj poznanie na báze každodenného a praktického, často živelného vzťahu ku svetu nášho života dôležitú úlohu. Preto aj *apolónsky a dionýzovský moment* majú v jeho koncepte poznania nezastupiteľné miesto. Svedčí o tom aj Nietzscheho práca *Radostná veda* (1882), v ktorej sťasti prijal ideu o priorite vedeckého pred umelc-kým videním sveta. V tomto období Sokrata, ktorého pôvodne označil za *chátru*, za *potkaniera*, označil za „veľkého človeka“, za človeka vytiesaného „z jediného kamenného bloku“, ktorý nikdy „nezamenil samého seba“ (s. 10). Tento krok však nevydržal nadlho a neakceptoval Sokrata (podobne ako Platona) bez zvyšku. Je totiž evidentné, že jeho *postoj k Sokratovi a aj k Platonovi bol značne ambivalentný*.

Tak trochu otvorenou až do dnešných dní ostáva otázka, čo zapríčinilo postoje Nietzscheho k Sokratovi, k Platonovi, ale aj k ďalším filozofom klasického gréckeho obdobia. Práve tak ako otázka však môže zaznieť, prečo tak radikálne odmietol postoje klasického nemeckého idealizmu (Fichteho, Schellinga, Hegela) k rozumu a rozumovému poznaniu, prečo sa rozišiel aj s náhľadmi Schopenhaue-ra, ktorého pôvodne uznačil za „učiteľa“ a prečo tak radikálne odmietol Kantovu „praktickú“ filozofiu? Boli to dôvody osobné, podmienené jeho psychickou konštitúciou alebo rodinnou výchovou a prostredím? Alebo to bola celková sociálna a politická klíma doby, v ktorej žil? Uvedomujem si, že výčerpávajúcu odpoveď na tieto otázky azda (aspoň doposiaľ) nie je možné dať. Autor habilitácie sa sice o to sice krátko pokúsil odpovedať s odvolaním sa na prácu austrálkeho filozofa Pattona (s. 11), *zaujíma ma však aj jeho osobné riešenie tejto otázky*.

Nie je možné na tomto mieste podrobnejšie analyzovať filozofické dôvody a aspekty Nietzscheho odmietania Sokrata a Platona. Ak sa to pokúsim vyjadriť v maximálnej možnej skratke, tak Nietzsche-ich najväčší omyl vidí v úsilí zamieňať vo vlastnom myslení miesto teoretického a praktického, racio-nálneho a morálneho citu v poznaní a vedení, a to v prospech teoretického v poznaní. V tejto súvislosti v prácu *Mimo dobra a zla* (1886) Nietzsche zdôraznil, že filozofi „počnúc Platonom, podriadili svoje myslenie *hodnotovému hľadisku morálneho citu*.“ Nietzsche sa akoby pýta: „Poznali títo filozofi ozajstnú úlohu filozofie? Môže sa poctívý filozof uspokojiť tým, že úlohou filozofie je do-datočne transformovať do logiky to, čo mu rozkazuje jeho morálny cit? Aká je to úloha, ak filozofi do poznania vkladajú *predpoklad* dobra a pravdy? Aká je to úloha, ak poznaním hľadajú iba to, čo doňho už vložili?“ (s. 60). Skutočné príčiny Nietzsche vidí v prechode nekauzálneho myslenia ku mysleniu kauzálnemu, od nelogického k logickému: „Logika ... vznikla z *nelogiky*, ktorá nekauzá- ne predchádza aj zrodu jazyka. Logické myslenie je v nelogickom svete *náhodnou účelnosťou*, ktorá sa presadzovala v dlhom období človeka, až napokon sedimentovala ako jeho najvlastnejšia *prirodzenosť*. Logika teda človeku nebola *daná*, má svoju prehistóriu podzemného sveta nelogiky, ktorú logika vlečie so sebou aj dnes a nijako sa jej nemôže zbaviť.“ Nietzsche sice priznáva, že súčasný človek sa logiky nemôže zbaviť, odhodiť ju ako niečo cudzie a len ako prítáž, Jusko však predsa zhrnul postoj Nietzscheho výstižne: „Nietzsche logiku ako nástroj *pragmatického* života uznáva, ale neuznáva ju ako metódu poznania toho, čo je *pod ňou*, čo je *bez logiky*“ (s. 66). Na tomto mieste Jusko odkrýva epistemologickú podmienenosť Nietzscheho kritiky filozofie Sokrata a Platona. Prílišný akcent na racionalitu a logiku poznania priamo vedie k zdvojeniu sveta v metafyzickom myslení. Tu Dr. Jusko odkryl korene jedného z najdôležitejších problémov Nietzscheho filozofie – problém *nihilizmu* ako momentu *vôle k moci*.

Pri formulácii problému *nihilizmu* pre Juska ostáva východiskom myšlienka *dvojakosti* vo filozofii zkladateľov klasickej filozofie a aj preto priamo píše: „Nietzsche preukáže svojou myšlienkom *vôle k moci*, založenej na predstave, že *vôľa k moci* nie je len silou nárastu – inak by smerovala k nejakému cieľu, lenže vo svete diania cieľa niet –, ale je zároveň aj silou ničenia, úpadku. V tejto dvojznačnej sile *vôle k moci* Nietzsche nachádza *hodnotu* počiatku a počiatok *hodnôt*.“ V *Genealogii morálky* ideu dvojznačnosti v myslení Platona dopĺňa ideu dvojznačnosti ešte aj ideou *perspektivizmu*, čo v *Radostnej vede* vysvetlil slovami: „... svet nie je textom, nie je

poznateľný, ale ... je *nekonečným množstvom interpretácií*”, „nejestvuje iba jedna perspektíva, perspektív je veľa; vôle k moci sa prejavuje v pluráli“ (s. 68). Len človek, jediný zo všetkých živých tvorov je schopný vydať sa na nebezpečnú cestu voľby *večných a jediných perspektív*, tým sa odkláňa od *možných trajektórií života* v prospech jedinej a tu sa *vôle k moci* ľahko stáva nie silou rastu, ale úpadku. Ako Jusko dôvodí v ďalšom texte u Platona (a Sokrata) sa *možnosť voľby* z mnohých perspektív života individuálne, zmenila na *nevyhnutnosť* vobytnej jedinej z perspektív, a to konsenzuálne. Zo *zdravého, silného* jednotlivca sa stáva slabý a chorý, iným sa prispôsobujúci jednotlivec, ktorý už nečerpá silu zo seba, ale z podpory zvonku. Strata možnej voľby z rôznych perspektív života je priamou cestou k *nihilizmu*, ale podobne ako v mnohých iných prípadoch, aj tu sa prejavila dvojakosť Nietzscheho filozofie. V nedokončenej práci *Vôle k moci* píše:

„Nihilizmus ako normálny fenomén môže byť symptómom rastúcej *sily* alebo rastúcej *slabosti*“ (s. 70). Nietzsche, ako následne uvádzajúci, sa vzápäť obracia k Darwinovi a jeho evolučnej teórii a vytvára akoby „dialektiku“ vzájomnej podmienenosťi silných a slabých ako možného a nevyhnutného predpokladu nihilizmu a jeho možného prekonania. Jadrom Nietzscheho postoja k nihilizmu a k možnosti jeho prekonania sa opäť stáva pole etiky, resp. morálneho citu:

„Neprirodená morálka potrebuje boha, potrebuje pojem pre odcudzenie nízkych žiadostí, ale aj tento pojem nie je ničím iným, ako hodnotovým súdom – akého života? Každá výnimka chce byť novým pravidlom života, lenže jej hodnote sa nemá uveriť, resp. odsúdiť ju a priori, o svojej hodnote musí rozhodnúť sama tým, že životu vo všetkých jeho podobách dokáže povedať Áno“ (s. 71). Zarathustra sa pre Nietzscheho stáva prototypom ľudskej bytosti, ktorá tým, že odmieta všetky zvonka nadiktované normy a hodnoty si utvorila priestor pre prehodnotenie všetkých hodnôt a aurobiť krok k *nadčloveku*. Ale ani Zarathustra nie je ešte skutočnou spásou pred nihilizmom, lebo ani jeho „svet pátosu nedokázal uchrániť pred tými, ktorí filozofické myšlienky čítajú logicky“. Preto Nietzsche píše, že musel trvať na Zarathustrovom zániku, pretože nepochybne chce odlišiť dávať od dávať seba. Zarathustra sa musí stratiť (ako vzor), aby si každý mohol vytvoriť vlastný svet.

Druhá kapitola má názov *Patočkova interpretácia Sokrata a Platona* a autor ju rozčlenil na dva ďalšie paragrafy a každý z nich ešte na tri časti. Rozsahom nie príliš veľký text tak nadobúda na viacerých miestach viac menej fragmentárny charakter. Väčšina jednotlivých časti má len tri až štyri strany. Samotný autor habilitačnej práce to zdôvodnil s tým, že: „... témou všetkých Patočkových témy je »problematika pravého ľudského bytia«, ktorú tento filozof rozpracoval na rôznych jej úrovniach. Jednou z dominantných je jeho koncepcia *starostlivosti o dušu* a s ňou spojená taktiež originálna koncepcia *kritickej filozofie dejín* (s. 75). To napokon korešponduje aj s centrálnym smerovaním Nietzscheho filozofie a preto možno prístup Dr. Juska akceptovať. Menej už môžem akceptovať, že najmä pri analýzach osobnosti Sokrata sa Nietzscheho náhľady ocitajú akoby na druhom mieste a popri dvoch veľmi krátkych poznámkach na s. 78 a 79 dostáva Nietzsche len o niečo väčší priestor na s. 80.“

Jusko píše, že pre Nietzscheho bol Sokrates – podľa Patočku – *intelektuálny automat*, a zároveň *dialektik*, ale dialektika „je mu zbraňou pomsty proti urodzeným, vznešeným a tiež zbraňou proti morálнемu rozkladu vtedajších Atén. Sokrates je dekadent, pretože svojím filozofovaním zahubil tragédiu a tým i tragickej pocit života. Sokrates je tiež ničiteľom inštinktu, dokonca ničiteľom Platonovho vznešeného charakteru a celej prírodnnej filozofie“ (s. 80). Ide o slová, podľa ktorých Sokrates akoby vykliesťil z gréckej filozofie všetko podstatné a životaschopné a posunul ju na scestie. To si, podľa mojej mienky, iste zasluhuvalo podrobnejšiu analýzu a hodnotenie. Jedno vcelku prijateľné a aj pomerne hlboké vysvetlenie Nietzscheho postoja k Sokratovi tu však predsa nachádzam: „Samotného Nietzscheho pokazil jeho psychologizmus a estetizmus, t. j. choroby 19. storočia, ktorých sa stal stelesnením. Preto Nietzscheho obrazy Sokrata sú choroby, ktorými sotva môže diagnostikovať choroby vtedajších Atén“, ale – podľa aj mojej mienky – naozaj skôr

choroby 19. stočia (s. 80). Jusko však vzápäť prikročil k hodnoteniu Patočkovho hodnotenia *starostlivosti o dušu* u Sokrata a jednoznačne píše, že samotný Nietzsche tento princíp ako projekt možnej *filozofie budúcnosti* odmietol.

Podobne ako v prípade Sokrata aj k Platonovej filozofii pristúpil Patočka z apologetických pozícií a aj v jeho prípade začína analýzu konštatovaním, že u Platona je centrom jeho filozofie hľadať celkovú a všeobecnú odpoveď najmä na otázku všeobecného *Dobra*, aj keď otázka je koncipovaná širšie. Jusko správne píše: „Patočkova apologia Platonovej celkovej odpovede stojí na myšlienke *samopohybu* duše a to tak v onto-kozmologickom, ako aj (ba zvlášť) v existenciálno-antropologickom rozmere“ (90).

Úvahy o skoncipovanej otázke *filozofie budúcnosti* postupne viedli Nietzscheho k úvahám o filozofii človeka u Platona ako bytosti, ktorá vstupuje nie súce priamo do ríše slobody, ale myšlenie ktorej nadobúda možnosť stať sa centrom „*pohybu slobody*“ (s. 90) a tým zároveň človek, jeho duša, súce nenadobúda absolútну slobodu (tá je dostupná len bohom), ale nadobúda schopnosť podieľať sa na koncipovaní samého seba. Tým – ako predpokladá Jusko – sa Platon v Patočkovom ponímaní vracia k sokratovskému *princípu filozofie ako starostlivosti o dušu*. A je to myšlienka starostlivosti o dušu, ktorá – tvrdí Patočka – tvorí „fundament ducha európskej kultúry“ (tamže). *Starostlivosť o dušu je tu založená na Patočkovom poňatí ľudskej existencie ako boja ducha s predmetnosťou*.

Úvahy o starostlivosti o dušu v Platonovom chápání doviedol Patočka k veľmi zaujímavej konštatácii, ktorá sa priamo dotýka jednej zo základných téz Nietzscheho, že skutočným tvorcом metafyziky neboli ani Parmenides, ani Sokrates, ale Platon. Patočka totiž tvrdí a zdá sa, že Jusko súhlasí: „Platon v striktnom zmysle slova ešte neboli celkom metafyzikom. Transcendencia sa mení v transcendentnú, nadsvetskú realitu až u Aristotela. Patočka na transcendencii, na vzťahovaní k celku sveta, na oblasti transcenzu bude stavať i v prípade Platonovej *starostlivosti o dušu* ako jej *samopohybe*, ktorý už predpokladá časový horizont,⁴ a nie statickú večnosť“ (s. 94). Opäť sa tu priamo ponúkala možnosť porovnať náhľad Patočku s náhľadmi Nietzscheho. Je na škodu veci, že autor habilitačnej práce, na rozdiel od interpretácie Sokrata, v prípade Platona a jeho interpretácie Patočkom, takmer ani nenaznačil možnosť konfrontácie náhľadov Platona, Nietzscheho a Patočku. Opäť sa vynára otázka: *Prečo? Ide totiž o kardinálnu otázku počiatkov metafyziky v európskej filozofii?*

Tematicky najzaujímavejšia je tretia kapitola habilitačnej práce s názvom *Kontexty Nietzscheho filozofie a fenomenológie*, v ktorej na nie príliš veľkom priestore 28 strán sa Dr. Jusko pokúsil vzájomne konfrontovať oba prístupy k Sokratovi a Platonovi a tiež ukázať možnosti prípadnej konvergencie oboch filozofií v rámci *filozofie budúcnosti*. Z hľadiska celkového vyznenia práce je, pochopiteľne, dôležitý aj záver habilitačného spisu, ktorý autor začína konštatovaním: „Nietzsche svojím výkonom ovplyvnil súčasné smerovanie fenomenológie podstatným spôsobom. Zároveň platí aj opak. Z po-hľadu terajších podôb fenomenológie sa ukazuje, že Nietzscheho myšlienky vôle k moci a večného návratu toho istého (a iné, z nich odvodené pojmy), vyjadrujúce dvojznačný charakter bytia vo svete, sú objavné, novátoriské, no predsa len sú to myšlienky, ktoré je ešte potrebné pretvoriť do relevantných filozofických pojmov, ktorými by bolo možné onú dvojznačnosť každého fénomenu uchopiť jasnejšie a zrozumiteľnejšie. To je zároveň spôsob ako lepšie porozumieť Nietzscheho myšlieniu a jeho filozofického odkazu“ (s. 129). To by mohlo byť aj záverom hodnotiaceho posudku habilitačnej práce PhDr. Š. Juska, PhD. O Nietzschem bolo v posledných desaťročiach napísané veľmi veľa. Napriek tomu, mnohé ostáva nielen nedopovedané, ale len sotva naznané.

Habilitačná práca Dr. Juska aspoň v skratke naznačuje, ktoré otázky a problémy sú v Nietzscheho filozofii živé a otvorené aj dnes. Nejde len o špecifické, dodnes nie celkom jednoz-

načne pochopené a interpretované pojmy samotnej filozofie Nietzscheho, ako sú pojem nihilizmu, vôle k moci, idea nadčloveka a titanizmu alebo princíp návratu k tomu istému. Podľa môjho náhľadu práve v poslednej, tretej kapitole svojej práce, ako aj v jej závere, Jusko nastolil zásadnú otázku: je možná nejaká *konvergencia* Nietzscheho filozofie a fenomenológie, či dokonca ich syntéza *filozofiou budúcnosti* v zápase proti nihilizmu súčasnej epochy?

Základný prínos tejto práce spočíva práve v jasnej formulácii tejto otázky. Odpovede ostávajú aj naďalej otvorené.

Napriek predchádzajúcej vete chcem celkove vysloviť nasledujúce celkové hodnotenie habilitačnej práce PhDr. Š. Juska, PhD.:

Habilitačný spis nielen z hľadiska obsahu, ale aj z ďalších hľadísk spĺňa kritériá, ktoré sú kladené na prácu predkladanú ako kvalifikačná práca tohto typu. Aj vzhľadom na doterajší stupeň spracovania a možno po akceptácii niektorých z mojich kritickejších poznámok i poznámok ďalších oponentov, by práca mohla v budúcnosti obohatiť fond historicko-filozofických prác slovenskej proveniencie. Vzhľadom k povedanému odporúčam, aby habilitačný spis PhDr. Š. Juska, PhD. bol prijatý ako základ pre habilitačné konanie. Po úspešnej habilitačnej obhajobe odporúčam PhDr. Š. Juskovi, PhD. schváliť návrh na udelenie vedecko-pedagogického titulu docent v študijnom odbore 2. 1. 3. *dejiny filozofie*.

Doc. PhDr. Pavel Tholt, PhD.

Košice, 05. 10. 2017